

**T.C. İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ**

**DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ
WORKING PAPER SERIES**

Tartışma Metinleri

WPS NO/ 34/2016-05

KÜRESELLEŞMENİN OLUŞUMUNA KATKI SAĞLAYAN KURULUŞLAR.

Dilek KAYA*

1

*Dilek KAYA dilek.kaya3435@gmail.com İstanbul Ticaret Üniversitesi Uluslararası
Ticaret Tezli Yüksek Lisans öğrencisi

Küreselleşmenin Oluşumuna Katkı Sağlayan Kuruluşlar

Özet

Geldiğimiz son nokta itibari ile küreselleşme sadece ekonomik, politik ve kültürel alanların yanısıra neredeyse hayatımızın her alanına nüfuz etmiştir. Artık kişiler ve kurumsal oluşumlar dünyada baş veren olaylardan oldukça etkilenir hale gelmiş, dünyanın öbür ucunda yaşanan herhangi bir olumlu veya olumsuz gelişme bütün dünyada hissedilmektedir. Böylesi bir geniş mikyaslı oluşumun olması beraberinde bir çok hukuksal ve kurumsal altyapının oluşması ihtiyacını artırmaktadır. Bu ihtiyacın giderilmesi noktasında uluslararası kuruluşlara oldukça büyük ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebeple Bretton Woods dönemi ile başlayan ve Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kurulması ile biten bu süreç sayesinde dünya ticari faaliyetleri düzenlenmiş, ülkeler arasındaki sınırlar kaldırılmış ve dünya ticaretinin hukuksal altyapısı oluşturulmuştur. Bu çalışmada, küreselleşme sürecinin başlaması, sürecin devamında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ve DTÖ'nün yönetimi ve uygulamaları tartışılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Küreselleşme, Dünya Ticaret Örgütü, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması.

The Organisations That Help Forming of Globalisation

Abstract

Current situation is globalisation has not only influenced economically, politically and culturally but in all other areas of our lives as well. Now, individuals and corporations tend to be effected by the events on all over the world and any positive or negative development happened on any part of the world can have a global effect. The evolution of such a large scale requires the need of many legal and corporate infrastructures. In order to meet this need, international organisations have been needed and become necessary. For this reason, world trading activities were regulated, borders between countries were removed and legal infrastructures of world trading was formed by the period that started with Bretton Woods and ended with founding of WTO. This study discusses the beginning of globalisation period, General Agreement on Tariffs and Trade later on this period and management of WTO and its practices.

Keywords: Globalization, World Trade Organization, General Agreement on Tariffs and Trade.

Giriş

Birinci endüstri devrimi ile başlayan ve günümüze kadar süren son iki yüzyıllık dönemde ekonomik, toplumsal, kültürel ve politik yapılar önemli değişiklikler geçirmiştir. Bu süreçte başta teknolojik gelişmeler olmak üzere birçok faktörün etkisi ile dünyada ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel bir bütünleşme süreci yaşanmış ve yaşanmaktadır. Son otuz yılda, dünya ekonomisi daha öncekilere göre çok daha yoğun bir bütünleşme sürecine girmiştir. Bu süreçte dünya ticaretinin hızla büyümesi devam etmektedir. Uluslararası sermaye hareketleri patlamıştır. Bilgi ve teknoloji eskiye göre çok daha fazla transfer edilmektedir. Ülkelerin birbirleriyle olan ilişkileri artmış ve karşılıklı bağımlı hale gelmişlerdir. Ekonomik şoklar çok daha hızlı ve kolaylıkla diğer ülkelere yayılmaktadır. Bir ülkedeki tekil olaylar diğer ülkelerde büyük etkiler yaratabilmektedir. İnsanlar artan seyahatler ve yeni bilgi kaynakları yolu ile artık çok daha fazla şey biliyorlar.¹ Küreselleşme olarak adlandırılan bu sürecin oluşumuna teknolojik gelişmeler kadar uluslararası ve uluslararası kurumlar katkıda bulunmaktadır.

Genel olarak küreselleşmeyi; dünya ekonomisini oluşturan sosyal ve iktisadi unsurların birbirleriyle ve giderek küresel piyasalar ile daha sıkı bir biçimde eklemlenmesi olarak tanımlamak mümkündür. Küreselleşmenin oluşumunu, gelişim sürecini ve bu sürece katkıda bulunan uluslararası kuruluşları irdelemek bugünkü dünya düzenini ve ekonomisini anlamak açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışmamızda ekonomik küreselleşmeye katkıda bulunan uluslararası/uluslararası temel kurum ve kuruluşlar ele alınmaktadır.

Çalışma beş bölümden ibaret olup, ilk bölümü girişten oluşmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ilk olarak küreselleşme kavramı üzerinde durulmuş, küreselleşmenin ilk ortaya çıkış tarihinden itibaren DTÖ'nün kurulmasına kadar ki süreç incelenmiş ve bu süre zarfında küreselleşmenin ekonomik, politik, teknolojik bakımdan nasıl ivme kazandığı ortaya konulmuştur.

¹Muhittin Adıgüzel, **Ekonomik, Kültürel ve Politik Küreselleşme ve Sonuçları**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Nisan, 2011, s. 1.

Çalışmanın üçüncü bölümünde küreselleşmenin oluşumuna katkı sağlayan oluşumlar ve kurumlar olarak ulus devletler, Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) ve uluslararası örgütler incelenmiş, Bretton Woods dönemi ile oluşan dünyanın şekillenmesine başlıca katkı sağlayan International Monetary Fund (IMF), Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO)'nün oluşum süreci irdelenmiştir. Bunun yanı sıra, DTÖ incelenmiştir

Çalışmanın dördüncü bölümünde DTÖ'nün işleyiş şekli, DTÖ Kurucu Anlaşması'nın ekleri olan ve üye ülkelere tarifeler, sübvansiyonlar, tarife dışı engeller, anti-damping, fikri mülkiyet hakları, hizmet ticareti, tarım, tekstil, kamu alımlarında şeffaflık gibi konular ele alınmıştır. Beşinci ve son bölümünde sonuç ve değerlendirme bölümüne yer verilmiştir.

1. Küreselleşme

Küreselleşme kavramı, ilk ortaya çıkışından itibaren, günümüzde giderek daha yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Artık neredeyse hayatımızın her alanında bu kavram ile karşılaşmaktayız. Günümüz dünyasında bu kadar yaygın kullanılan bu terimin oluşum sürecinin irdelenmesi konunun anlaşılması için büyük önem taşımaktadır.

Küreselleşmenin başlangıç tarihi hakkında tam bir fikir bütünlüğü bulunmamaktadır. Ancak kavramın günümüzdeki kullanımının başlaması 4 Nisan 1959 tarihinde The Economist dergisinin yayınlanması ile olmuştur.² Daha sonraki dönemlerde, McLuhan 1962 tarihinde yazdığı bir yazıyla yeni iletişim teknolojilerinin hayatlarımızdaki önemini anlamak için sıklıkla söylenen “global köy” terimini ilk defa kullanmış ve dünyada ekonominin tek bir ortak pazar olacağı fikrinin temelini atmış bulunmaktadır.³ Küreselleşme kavramının siyasal anlamda kullanılması ise 1980’li yıllarda Thatcher ve Reagan tarafından yönetilen “yeni sağ” iktidarların başa gelmesiyle oluşmuştur. Ekonomik anlamda ise küreselleşme kavramının kullanılmasına öncülük eden Theodore Levitt olmuştur. Levitt’e göre sermaye ve

² Mehmet Aktel, “Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları”, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF, Y.2001, C.6, s.195

³ Aktel, a.g.m. s. 195

üretim dünyaya yayılması, uluslararası kuruluşların etkinliğinin artması, çok uluslu şirketlerin egemen güç oluşu gibi unsurları ön plana çıkaran tanımlar aslında küreselleşmeyi ekonomik temelde ele alan ve yaklaşan tanımlama çabalarıdır. Küreselleşmenin genel bir tanımını yapacak olursak kısaca; ulusal (yerel) unsurların tüm dünyaya yayılması, uluslararası unsurların ise ulusal (yerel) hale gelmesidir diyebiliriz.⁴

Göründüğü gibi, küreselleşmenin değişik alanlarda farklı şekillerde ele alınarak farklı algı oluşturma çabaları, küreselleşmenin gelişim sürecinin ne kadar farklı alanlara etki ettiğini göstermektedir. Artık günümüzde dünyadaki yaşanan gelişmelerden etkilenmeyen devlet kalmamakta ve hiçbir siyasetçi sınırları dışındaki değişimlerden ülkesini tamamıyla soyutlayamamaktadır.⁵ Küreselleşmeye yönelik yaklaşımları daha iyi kavrayabilmek için küreselleşmeyi ortaya çıkaran unsurları yakından incelemek gerekmektedir.⁶ Bu anlamda küreselleşme sürecinin ortaya çıkmasında siyasal, teknolojik ve ekonomik faktörler oldukça etkili olmuştur.⁷

Politik alanda küreselleşme kavramı, uluslararası yönetici ve düzenleyici müesseselerin teşkilatlanmasına ve liberal politik ideolojisinin ve onun kurumsal biçimlerinin genişlemesine karşılık olarak ifade edilmektedir.⁸ Siyasal küreselleşme, uluslararası politik ve iktisadi faktörler ülke egemenliğine ortak olmuş; devletler, yerel ve uluslararası siyasi uygulamalarında dış çevreyi önemsemek zorunda kalmıştır.

Teknolojide ortaya çıkan ilerleme ve değişimler, telekomünikasyon alanında önemli ilerlemelerin yaşanmasına neden olmuştur. Teknolojik gelişmelerin küreselleşmeye olan faydaları iki açıdan ele alınabilir. Birincisi, teknolojik ilerlemeler sebebiyle yeni açılımlar sağlanmıştır. İkincisi ise, var olan araçların maliyetleri azaltılmıştır. XX. asırdan başlayan teknolojik gelişmeler, günümüzde daha da artarak devasal boyutlara ulaşmıştır.

⁴ Bülent Günsoy, **Küreselleşmenin Ölçümünde Sistemik Yaklaşımlar**, İmaj Yayıncılık, Ankara, Ocak, 2006, s. 8

Theodore Levitte, "The Globalization of Markets", Harvard Business Review, May-June, 1983.

⁵ Bülent Günsoy, **Küreselleşme Bir Varoluş Çözümlemesi**, Ekin Kitabevi, 2006, Ankara, s.19

⁶ Bozkurt, **a.g.e.**, s.26

⁷ Nusret Ekin, **Küreselleşme ve Gümrük Birliği**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 1999, s. 50

⁸ Gönen, **a.g.m.**, s.122

1970’li yıllarda gelişmiş ülke şirketlerinin üretimlerinde ölçek ekonomisinin sınırına gelmiş olmaları ve petrol krizinden sonra Batı’da yaşanan ekonomik bunalımı aşma çabalarında, uluslararası piyasaya yayılma eğilimi küreselleşme sürecinin temelini atan iktisadi faktörler arasında yer almaktadır. Ayrıca XX. asrın en önemli gelişmelerinden biri olan Çok Uluslu Şirketlerin (ÇUŞ) yayılması da bu sürecin başlamasının en önemli sebeplerinden biridir.⁹

Yeni bir küresel ekonominin kurulmasında belirleyici olan faktörlerin başında hükümetler ve özellikle de en zengin ülkeler olan G-7 ülkelerinin hükümetleri ve Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi onların hakimiyetinde olan uluslararası kurumlar gelmektedir. Bu bağlamda birbirleriyle ilintili olan üç politika küreselleşmenin temellerini atmıştır. Bunlar; ülke içinde ekonomik etkinliklerin yasal düzenlemelerden muaf tutulması (finans piyasalarından başlayarak); uluslararası ticaretin ve yatırımların serbestleştirilmesi; kamunun kontrolündeki şirketlerin özelleştirilmesidir. Bu politikalar ABD’de 1970’lerin ortalarında, Britanya’da 1980’lerin başlarında uygulanmaya başlamış ve 1980’lerde Avrupa Birliği’ne yayılmıştır. 1990’larda da dünyanın birçok ülkesinde hakim politika, uluslararası ekonomik sistemin ortak standardı haline gelmiş ve getirilmiştir.¹⁰

2. Küreselleşmenin Gelişimine Katkı Sağlayan Kuruluşlar

Küresel ekonominin; uluslararası sermaye, gelişmiş devletler ve uluslararası şirketler tarafından yönetildiği genel olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte ticaretin ve yatırımların gelişmiş devletler arasında yapılması, dev uluslararası şirketlerin dünyanın en büyük 51 ekonomisini oluşturmalarını kanıt olarak gösterebiliriz. Dış ticaretin serbestleştirerek küreselleşmenin oluşmasına katkı sağlayan oluşumlar, Ulus Devletler, Çok Uluslu Şirketler ve Uluslararası Örgütlerdir.

Küreselleşen ekonominin önemli bir nedeni, Çok Uluslu Şirketlerin, dünya ekonomisindeki yatırım ve üretimde as oyuncuları olarak ulus ötesi şirketlere dönüşmesidir. “Ulus ötesi şirket, uluslararasılaşmış bir yönetimi olan, dünyada en

⁹ Aslan, Ekonomik..., a.g.m, s.12

¹⁰ Manuel Castells, **Ağ Toplumunun Yükselişi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005 s. 111.

güvenli yada en yüksek kazancın olduğu yerlere yerleşmeyi veya taşınmayı en azından potansiyel olarak uman, özel bir ulusal kimliği olmayan, gerçekten serbest olan sermayedir. Günümüz dünya ekonomisinde ÇUŞ'in toplam yurtiçi (ana merkez) ve yurt dışı üretimleri dünya GSYİH'sının yaklaşık beşte birini oluşturmakta ve bu şirketlerin kendi iç ticareti miktarları da dünya ticaretinin üçte biri dolaylarındadır. Bunun nedenleri olarak aşağıdaki faktörler sayılabilir;¹¹

- a) Ticaret ve yatırım politikalarının liberalleştirilmesi
- b) Ulaştırma ve haberleşme hizmetlerindeki ilerlemeler
- c) Üretim ve dağıtımda özel bilgi ve becerilerin artan önemi
- d) Firmaların kendi ülkelerindeki olumsuz faktörler
- e) Bölgesel iktisadi entegrasyon eğilimleri
- f) Şirketler birleşmenin avantajlarından faydalanmak
- g) Ölçek ekonomilerinin avantajlarını kullanmak
- h) Ticari engellemeleri, vergileri ve düzenlemeleri aşmak ve döviz kuru riskini azaltmak
- i) Finansal piyasaların boşluğunu doldurma ve yatırımları uluslararası çeşitlendirme olanağı
- j) Firmanın marka ve unvanından yararlanılması ve korunması
- k) Şirketlerin özel bilgilerinin, (sırlarının) saklanması kolaylığı
- l) Hammadde kaynaklarına ulaşabilme

Küreselleşmeye katkı sağlayan en büyük oluşumlardan biri de hiç şüphesiz ki, uluslararası ticareti serbestleştirip artımını sağlamak amacıyla 1944'de Amerika'da New Hampshire'in bölgesi olan Bretton Woods'da toplanan Birleşmiş Milletler Para Konferansı ve onun sonuçları olmuştur. Sistemin amacı, 1929-1941 krizinden sonra dünya piyasalarını düzenlemek, kalkınmayı sağlamak, yeni krizlere karşı önlem almak ve dünyayı ekonomik bunalımdan kurtarmak için finans sağlamaktır.¹² Bu maksatla Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund- IMF) ve Dünya Bankası (DB) kurulmuştur. IMF'in amacı; küresel finansal düzeni takip etmek, borsa, döviz kurları, gibi konularda denetim ve organizasyon yaparak, teknik ve finansal destek sağlamak idi. Kurulduğu tarihten itibaren IMF, devletler tarafından

¹¹ Adıgüzel, a.g.e, s.125-127.

¹² S.Ridvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi**, Beta Yayınevi, İstanbul, 1998, s.417.

oldukça olumlu karşılanmış ve üye sayısı 51'den 193'e çıkmıştır. IMF'e üye olan ülkeler mutlaka Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD)'na da üye olmak zorundadır. 2006 yılındaki IMF verilerine göre fonun borç verme kaynağı 174 milyar dolar ve alacakları ise 75 ülkeden oluşan 34 milyar dolardır.¹³

Liberalizasyon hareketler ve teknolojik gelişmeler, uluslararası finansın gücünü artırırken hükümetlerin etkisini azaltmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası sınırlama ve devlet kontrolü altındaki finans piyasalarında 1970'li yıllardan başlayarak kontrol ve kısıtlamaların kaldırılmasına geçilmiştir. Benzer politikalar IMF ve Dünya Bankası aracılığıyla azgelişmiş ülkelere de yaygınlaştırılmıştır.¹⁴ Sınır ötesi yatırımları sınırlayan kuralların 1990 yılına kadar aşamalı olarak kaldırılması ile sermayenin 1970'lerden sonra küreselleşmesine zemin hazırlamıştır.¹⁵

1980'lerde periferideki ülkelere özgü derin bir kriz, durgunluk, borçlanma ve kitlesel işsizlik Latin Amerika ile devlet sosyalizmi uygulayan Orta ve Doğu Avrupa'yı vurduğunda, IMF'nin yardım "koşulları" adı altında, Washington Uzlaşması'nın "her bünyeye uygun" reçetesi dayatılıyordu. Gelişmekte olan ülkeler için "doğru" politikalara dair IMF, Dünya Bankası ve ABD Hazinesi arasındaki uzlaşma bağlamında finansal tasarruf, özelleştirme ve piyasa serbestleştirilmesi, 1980'ler ve 1990'lar boyunca tavsiye edilen Washington uzlaşmasının üç temel direği idi. Bu uygulamalar ekonomik küreselleşmenin önemli dayanağı olmuştur.¹⁶

Dünya Bankası'nın amacı, ülkelerin belirli sektörlerde müzakereler düzenlemelerini veya belirli proje uygulamalarını hayata geçirmek üzere ülkelere teknik ve mali destek vermek, uzun vadeli ekonomik kalkınmayı ve yoksulluğun azaltılmasını teşvik etmektir.¹⁷ Başlangıçta bu amaçla hizmet eden DB'sı 1950'lerden sonra rotasını geliştirmekte olan ülkelere, gelişme politikalarının hayata geçirilmesine yöneltmiştir. Merkezi Washington'da bulunan bu örgüt, dünya üzerinde 100'den

¹³ Yakup Ataş, **Dünya Ekonomisine ve Siyasetine Yön Veren Örgütler**, Pkitap Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.56-61.

¹⁴ Adigüzel, **a.g.e.**, s.68

¹⁵ Adigüzel, **a.g.e.**, s.125.

¹⁶ Mustafa Acar, **Düzleştirici ve Özgürleştirici Bir Süreç Olarak Küreselleşme**, Orion Kitabevi, Ankara, 2009, s.25

¹⁷ IMF ve Dünya Bankası (Çevrimiçi) <https://www.imf.org/external/np/exr/facts/tur/imfwbt.pdf> (Erişim Tarihi:05.05.2016)

fazla temsilciliğe sahip olmakla beraber tüm bu noktalarda 10.000'den fazla kişiye istihdam sağlamaktadır.¹⁸

II. Dünya Savaşı devam ederken Amerika Dışişleri Bakanlığında bir topluluk, Dünya Ticaretinin işleyişini düzenlemek için Uluslararası Ticaret Örgütü (International Trade Organization-ITO) adında bir kurumu kurmak istemiş ancak Havana'da yapılan görüşmelerden bir sonuç çıkmadığı için örgüt kurulamamıştır. Böylece, Bretton Woods ekonomik yapısını oluşturan üç temelden biri eksik kalmıştır.¹⁹ Eksik kalan bu boşluğu doldurmak maksadıyla geçici anlaşma olarak Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması imzalanmış ve Ocak 1948'de yürürlüğe girmiştir.²⁰ Uluslararası Ticaretin serbestleşmesine yönelik faaliyette bulunan GATT, dış ticaretin serbestleşmesi için engel teşkil eden gümrük vergilerinin indirilmesi, tarife dışı engeller ile karşılaşılabilecek bütün engellerin tamamen kaldırılması amaçlanmıştır. GATT, kendi iç yapısını ticaret ilişkileri veya görüşme turları ile geliştirmeye çalışmıştır.²¹

GATT'a üye olan ülkeler arasındaki yaşanan güncel sorunlara ve anlaşmazlıklara çözüm üretebilmek amacıyla yapılan turları Tablo 1'de görüldüğü üzere başlatan kişinin adı ve/veya başlatıldığı yerin adı ile isimlendirilmiştir.²²

GATT kapsamında yapılan bu turlarda tarım, tekstil, sinai ve fikri mülkiyet hakları gibi bir çok alanda bazı kararlar alınmış, uluslararası ticareti önleyebilecek engeller ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Ancak bir taraftan İMF'in verdiği uzun vadeli kredilerin tahsilatında sorunların yaşanması, diğer taraftan üye sayısı ve alınan kararların artması sonucu çıkan uyuşmazlıkların çözümünde GATT'ın yetersiz kalması, Uruguay Turu sonucunda kabul edilen kararlarla GATT'ın yerini merkezi Cenevre'de yerleşen Dünya Ticaret Örgütüne bırakmasına sebep olmuştur. Böylece, anlaşma niteliği taşıyan GATT, DTÖ ile daimi bir örgüt yapısı ile beraber hukuksal

¹⁸ Kartal, **a.g.m.**, s.15.

¹⁹ Parasız, **a.g.e.**, s.115

²⁰ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s. 35.

²¹ Ceren Aydın, "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakereleri, AB ve Türkiye'nin Pozisyonları", (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Tarım ve Balıkçılık Dairesi, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Ankara, Mayıs 2004, s.10-11

²² Meltem Sarıbeyoğlu, **Uluslararası Ekonomi Hukuku Açısından Dünya Ticaret Örgütü Gümrük Birliği ve Türkiye**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2010, s.36

Tablo 1: GATT Turları (yıllara göre)

Yıllar	Yer/Toplantı Adı	Katılan Ülke Sayı	Müzakere Konuları	Yapılan Ağırlıklı Tarife İndirimleri
1947	Cenevre	23	Tarifeler	% 26
1949	Annecy	13	Tarifeler	% 3
1950-51	Torquay	38	Tarifeler	% 4
1955-56	Cenevre	26	Tarifeler	% 3
1961-62	Cenevre /Dillon Turu	26	Tarifeler	% 4
1964-67	Cenevre /Kennedy Turu	62	Tarifeler ve anti-damping önlemleri	% 38
1973-79	Cenevre /Tokyo Turu	102	Tarifeler, tarife dışı önlemler, çok yanlı anlaşmalar	% 33
1986-94	Cenevre /Uruguay Turu	123	Tarifeler, tarife dışı önlemler, tarım, hizmetler, tekstil, sinai ve fikri mülkiyet hakları, kamu ihaleleri, anlaşmazlıkların çözümü, WTO'nun kurulması	% 38

Kaynak: WTO, **The GATT years: from Havana to Marakesh**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm (Erişim Tarihi: 01.03.2016)

kimliğine de kavuşmuştur.²³ Ayrıca, Uruguay Turu kapsamında 1967 ve 1971 Anlaşmaları'nın kabul edilmesiyle ilk kez *fikri mülkiyet hakları* GATT kapsamına alınmış ve belli standartlar getirilmiştir. Bu düzenlemeye göre, bilgisayar programları 50 yıl, patent ve teknoloji hakları ise 10-30 yılı kapsayan süreçte koruma altına alınmıştır.²⁴

²³ Nil Karaca, "GATT'tan Dünya Ticaret Örgütü'ne", **Maliye Dergisi**, S.144, 2003, s.86.

²⁴ Parasız, **a.g.e.**, s.122,
Çubukçu, **a.g.m.**, s.12.

DTÖ, nihai senet olma özelliği taşıyan DTÖ Kuruluş Anlaşması ile kurulmuş ve bu anlaşmanın VIII. Maddesi, I. Paragrafında belirtildiği gibi 28 adet Çok Taraflı ve Çoklu Ticaret Anlaşması ve bunlara bağlı olan hukuki metinlerden oluşmaktadır.²⁵ DTÖ Anlaşması; mal, hizmet ve fikri mülkiyet haklarını da kapsayan, dört adet ek anlaşma ve bu eklerin alt anlaşmaları kendi çatısı altında birleştirmektedir.

DTÖ, üye olan devletlerin ticari politikalarını uygularken, öngörülebilir, şeffaf ve ülkeler arasında ayırım yapmadan düzenlemeler yapmaktadır. Bu sistem üye ülkelerin ticari düzenlemeleri DTÖ ilkelerine uymadığı ve şikayetçi olan ülkelere, diğer üye ülkelerin DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Organına (AHO) şikayet edebilmeleri hakkını vermektedir. DTÖ, amaçlarını hayata geçirmek için Bakanlar Konferansı düzenlemektedir. Burada kararlar üye olan ülkeler tarafından oybirliği (konsensus) yöntemi ile alınmaktadır.²⁶ Uzlaşmanın yapılmadığı durumlarda ise kararlar oylama yolu ile alınmaktadır. Bu durumda üye olan ülkeler bir oy kullanma hakkına sahip olacak, AB'ye üye olan devletler ise bir oy yerine, üye sayısı kadar oy kullanma hakkına sahip olacaklardır.²⁷

DTÖ'nün en üst düzey karar organı en az iki yılda bir toplanan Bakanlar Konferansıdır. Bakanlar Konferansı, DTÖ'nün fonksiyonlarını yürütmekte ve gerekli olan faaliyetleri yerine getirmektedir. Bakanlar Konferansı'ndan sonra gelen yıl içerisinde değişik zamanlarda toplanan ve tüm üye devletlerin katılımıyla oluşan diğer organ ise Genel Konsey'dir. DTÖ'nün Bakanlar Konferansları arasında kalan zamanlardaki olağan çalışmaları Genel Konsey Organı tarafından yürütülmektedir.

DTÖ aldığı kararları veya yaptırımları kurucu anlaşmada belirtilmiş bir takım ilkelere uygun olarak hayata geçirmektedir. Bu kapsamda, uluslararası ticaret engellerini kaldırarak serbestleşmesi amacıyla faaliyet gösteren DTÖ'nün, GATT 47 ile aynı olan en çok kayırılan ülke (most favored nation) ilkesi ve ulusal işlem ilkesi

²⁵ DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın Onaylanması Hakkında Kanun, Resmi Gazete, S.22186, 29, Ocak,1995.

DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde VIII.

²⁶ Karaca, a.g.m, s.88

²⁷ Büyüktaşkın, Dünya Ticaret...,a.g.e, s.46

altında birleşmişlerdir. Bu ilkelere ek olarak şeffaflık, karşılıklı olma ve tarifelere bağlı kalmaktır.²⁸

3. DTÖ Kapsamındaki Uluslararası Ticaret Düzenlemeleri

Karmaşık bir ticari yapıya sahip olan DTÖ Kurucu Anlaşması genel olarak mal, hizmet, fikri mülkiyet hakları gibi kapsamlı konuları içermektedir. DTÖ müzakerelerinin temelini oluşturan çok taraflı ticaret sistemi, Uruguay Round sonunda 400 sayfanın üzerinde bir anlaşma metni ve 26000 sayfadan çok olan taahhütler listesiyle ortaya çıkmıştır.²⁹ Karmaşık yapıya sahip olan bu sistem 4 temel bölümde toplanmıştır. Bu anlaşmalar; DTÖ Kuruluş Anlaşması, DTÖ Kapsamında Bulunan Ticaret Anlaşması (mal, hizmet ve fikri mülkiyet), Anlaşmazlıkların Halli Organı (AHO) ve Ticaret Politikalarını İzleme Mekanizması'dır.³⁰

Mal Ticareti Anlaşmasına bağlı olan 13 farklı anlaşma bulunmaktadır. Bu karışık sistemi temel konular ve bağlı oldukları alt başlıklar halinde Tablo 2'deki gibi daha basite indirgeyerek listelemek mümkündür.

DTÖ sisteminin farklı köken ve kültüre sahip ülkelerden kurulu olması herhangi bir kararın kabulünde uyuşmazlıkların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. DTÖ kurulduğu andan günümüze kadar, DTÖ kapsamında en çok uyuşmazlık yaşanan konu Tarım Anlaşması olmuştur. Bu anlaşma temel olarak 3 başlıktan; pazara giriş ve ihracattaki teşviklerin azaltılması, iç destekler ve ihracat sübvansiyonlarından oluşmaktadır.

Pazara giriş için temel kural, DTÖ'ye üye olan devletlerin listelerinde belirlenmiş şekilde tarife kotaları şeklinde uygulanmaktadır.³¹ Tarifekasyon paketine göre gelişmiş ülkeler 6 yıl içerisinde tam tarımsal ürünler için %36 indirim kadar düşürülmesi beklenirken, gelişmekte olan ülkeler için bir ürün 10 yılda %24 düşürülmesi planlanmıştır. Tarım anlaşmasının ikinci desteği olan iç destekler ulusa

²⁸ WTO, **Understanding The WTO: Basic, Principle of The Trading System**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact2_e.htm (Erişim Tarihi: 18.04.2016)

²⁹ Büyüktaşkın, **Dünya Ticaret...**, a.g.e, s. 41

³⁰ Gaye Yılmaz, **Kapitalizmin Kaleleri-II, WTO- Dünya Ticaret Örgütü**, Türkiye MAİ ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, İstanbul, Ekim, 2001, s.23

³¹ Şeyda Özkan, "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakerelerinin Türkiye Tarım ve Hayvancılığına Etkileri, Derlemeler", **Veteriner Hekimler Derneği Dergisi**, Ankara, 2006, Sayı:3 s.14-15

Tablo 2: Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalara Ait Temel ve Alt Konular

Temel Konu	Alt Başlıklar
Tarım	-
Standartlar ve Güvenlik	Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma
	Ticarette Teknik Engeller Anlaşması
Anti- Damping, Sübvansiyonlar ve Diğer Koruma Tedbirleri	GATT 94'ün VI. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma
	Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması
	Korunma Tedbirleri Anlaşması
Tarife Dışı Engeller	İthalat Lisansları Anlaşması
	GATT 94'ün VII. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma
	Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması
	Menşe Kuralları Anlaşması
	Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması
Tekstil	-

Kaynak: Meltem Sarıbeyoğlu, **Uluslararası Ekonomi Hukuku Açısından Dünya Ticaret Örgütü Gümrük Birliği ve Türkiye**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2010, s.v-vi.

iç ticaretteki fiyatların ve çiftçilerin gelirlerini garanti altına alan sübvansiyon ve diğer programlardır.

Tarım anlaşmasının üçüncü ve sonuncu kuralı ise ihracat sübvansiyonlarıdır. Bu kural, GATT 47 Anlaşması'nda yeterli şekilde ele alınmamasına rağmen, DTÖ kapsamında Tarım Anlaşması'nın IX. Maddesi'nde detaylı şekilde açıklanmıştır. Doha Turu kapsamında tarım alanında yapılan uzun müzakereler sonucu, 24 Aralık 2015 tarihinde yapılan X. Nairobi Bakanlar Konferansı çerçevesinde ihracat sübvansiyonları kaldırılmıştır.³²Kurucu Anlaşma'nın Ek 4'te yer alan Çoklu Ticaret Anlaşmaları kendi alt başlığında 4 farklı anlaşmayı içermektedir. Bu anlaşmalardan Sivil Uçak Ticareti Anlaşması ve Devlet Alımları Anlaşması – GPA halen yürürlükte iken, Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması ve Uluslararası Sığır Eti Anlaşması 1998 yılı itibari ile yürürlükten kaldırılmıştır.

³² M. Sait Akman ve Aran Bozkurt, "DTÖ Nairobi Bakanlar Konferansı ve Dünya Ticaretinin Geleceği", **TEPAV Değerlendirme Notu**, Aralık, 2015, s.3.

Sonuç

Günümüzde oldukça sık duyduğumuz ve kullandığımız küreselleşmenin oluşumuna farklı faktörler katkıda bulunmuştur. Bu faktörler içinde başta gelenler ÇUŞ'ler ve uluslararası/uluslarüstü kurum ve kuruluşlardır.

Bugünkü dünya ekonomisinin hâkim karakteri genelde kökleri geçmişe uzanan bu dev Çok Uluslu Şirketler'dir. Küreselleşmenin yapısını ve fonksiyonlarını etkileyen bu şirketler dünya üretiminde, ticaretinde, yatırımında ve diğer ekonomik faaliyetlerde en önemli belirleyiciler olarak değerlendirilmektedirler. Dünyada 1970'lerin ikinci yarısında birikim sürecindeki dönüşümün yönü, 1990'lı yıllarda yeni bir ivme kazanmıştır. Bu dönüşümün en etkili aktörlerinden biriside Ç.U.Ş.'ler olmuştur.

Küreselleşmeye katkıda bulunan uluslararası/uluslarüstü kurum ve kuruluşların en önemlileri ise II. Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan tahribatları yok etmek, ticareti canlandırmak, özellikle de, II. Dünya Savaşı sonrası çökmüş AB'yi ayağa kaldırmak amacıyla ABD'nin Bretton Woods eyaletinde düzenlenen konferansla temelleri atılan GATT, IMF ve Dünya Bankası'nı oluşturmaktadır. IMF ve DB, savaş sonrası zarar görmüş bütün ülkelerin yeniden kalkınması için uzun ve kısa vadeli krediler vererek destek ve teşviklerde bulunmuştur.

Diğer taraftan küreselleşme eğilimi finans sektöründe IMF'nin yönlendirmesi ile açık bir biçimde daha ileri gitmiştir. Küreselleşme sürecinde ekonomik güç giderek Çok Uluslu Şirketlerde toplanırken siyasi güç başta ABD olmak üzere kapitalist merkezde toplanmıştır. IMF, Dünya Bankası, WTO gibi kuruluşlar ekonomik ve politik güç merkezleri olarak küreselleşmenin gelişimine büyük katkıda bulunmuşlardır.

Uluslararası ticaret bağlamında yapılan uluslararası anlaşmalar esasında uluslararası düzende oluşabilecek uyuşmazlıkların çözümü için hukuksal altyapının oluşturulması ihtiyacı duyulmaya başlanmış ve buna istinaden 12 Nisan 1994 yılında DTÖ kurulmuştur. Kurucu anlaşma ile DTÖ'nün yapısı, işleyiş ve üye olma şekli, karar alma organları ve anlaşmazlıkların halli mekanizması düzenlenmiştir. DTÖ kurulduktan sonra, dünya piyasalarında canlanma görülmüş, dünya ticaretinde hızla artış kaydedilmiştir.

Mal, hizmet, fikri mülkiyet hakları ve diğ er bir çok alanda getirdiği kurallarla DT , küreselleşmeye ve uluslararası ticaretin artmasına en fazla katkıyı sağlayan kuruluşların başında gelmektedir. Bunun yanı sıra getirdiği ve  ye olan ülkelerin uygulamakla yükümlü olduğu yeni kurallar getirerek, dünya ticaretine yeni standartlar getirmiş, bu standartlarla ülkelerin küreselleşme sürecine hızlı adaptasyonu ve entegrasyonunu da sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ACAR, Mustafa , **Düzeltilirici ve Özgürleştirici Bir Süreç Olarak Küreselleşme**, Orion Kitabevi, Ankara, 2009.

ATAŞ, Yakup, **Dünya Ekonomisine ve Siyasetine Yön Veren Örgütler**, Pkitap Yayıncılık, İstanbul, 2013.

EKİN, Nusret, **Küreselleşme ve Gümrük Birliği**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 1999.

EMEK, Uğur, **Uluslararası Ticarete Tahkim Prosedürü**, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1999.

GÜNŞOY, Bülent, **Küreselleşmenin Ölçümünde SistematiK Yaklaşımlar**, İmaj Yayıncılık, Ankara, Ocak 2006.

GÜNŞOY, Bülent, **Küreselleşme Bir Varoluş Çözümlemesi**, Ekin Kitabevi, 2006, Ankara.

KARLUK, S.Ridvan, **Uluslararası Ekonomi**, Beta Yayımevi, İstanbul ,1998.

SARIBEYOĞLU, Meltem, **Uluslararası Ekonomi Hukuku Açısından Dünya Ticaret Örgütü Gümrük Birliği ve Türkiye**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2010.

YILMAZ, Gaye, **Kapitalizmin Kaleleri-II, WTO- Dünya Ticaret Örgütü**, Türkiye MAİ ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, , Ekim,İstanbul, 2001.

Makaleler

AKMAN, M. Sait ve BOZKURT Aran , “DTÖ Nairobi Bakanlar Konferansı ve Dünya Ticaretinin Geleceği”, **TEPAV Değerlendirme Notu**, Aralık, 2015.
1997.

AKTEL, Mehmet, “Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF**, Y.2001, C.6.

AYDIN, Ceren , “Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakereleri, AB ve Türkiye'nin Pozisyonları”, (**Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Tarım ve Balıkçılık Dairesi, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi**), Ankara, Mayıs 2004.

BOURDIEU, Pierre, “The Esence of Neoliberalism”; Le Monde Diplomatique, der. M.Ataman, **Küresel Güç ve Refah**, Aralık, 1988.

ÇALLI, Yüksel, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticaret Konferansı (UNCTAD) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) Rekabet Kuralları, (**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk-Karşılaştırmalı Hukuk Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi**), Ankara. DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın Onaylanması Hakkında Kanun, Resmi Gazete, S.22186, 29, Ocak,1995.

KARACA, Nil , “GATT’tan Dünya Ticaret Örgütü’ne”, **Maliye Dergisi**, S.144, 2003.

LEVITTE, Theodore, “ The Globalization of Markets”, Harvard Busines Review, May-June, 1983.

ÖZKAN, Şeyda , “Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakerelerinin Türkiye Tarım ve Hayvancılığına Etkileri, Derlemeler”, **Veteriner Hekimler Derneği Dergisi**, Sayı:3, Ankara, 2006.

ÖZTÜRK Nazım, “IMF’in Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 57, C.4.

Elektronik Kaynakça

IMF ve Dünya Bankası (Çevrimiçi)
<https://www.imf.org/external/np/exr/facts/tur/imfwbt.pdf> (Erişim Tarihi:05.05.2016)

WTO, **The GATT years: from Havana to Marakesh**, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm (Erişim Tarihi:01.03.2016)

WTO,**Understanding The WTO: Basic, Prinsiple of The Trading System**, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact2_e.htm (Erişim Tarihi: 18.04.2016).